

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές - Πολιτικές - Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

**Διεθνείς εμπειρίες στην εκπαίδευση των
χαρισματικών μαθητών**

Μαρουσώ Χανιώτη

doi: [10.12681/edusc.2813](https://doi.org/10.12681/edusc.2813)

To cite this article:

Χανιώτη Μ. (2020). Διεθνείς εμπειρίες στην εκπαίδευση των χαρισματικών μαθητών. *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 8, 1238-1249. <https://doi.org/10.12681/edusc.2813>

Διεθνείς εμπειρίες στην εκπαίδευση των χαρισματικών μαθητών Χανιώτη Μαρουσώ

Εκπαιδευτικός ΠΕ70-71 Γενικής & Ειδικής Αγωγής, Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Manager Διοίκησης & Οικονομίας, Συγγραφέας. Med.,
Υποψήφια Διδάκτορας.

marousohan@gmail.com

Περίληψη

Η παρούσα βιβλιογραφική έρευνα ασχολείται με τα χαρισματικά παιδιά, οι εξαιρετές προδιαθέσεις και ικανότητες των οποίων πρέπει να αξιοποιούνται με τις κατάλληλες εκπαιδευτικές πολιτικές και πρακτικές. Επιπλέον, ενώ τα χαρισματικά παιδιά έχουν την δυνατότητα ταχείας μάθησης, υψηλής αφαιρετικότητας, εξαιρετης μνήμης, ταυτόχρονα κινδυνεύουν από υποεπίδοση και αρνητικά συναισθήματα για τη μάθηση, αν αυτή δεν τα προκαλεί ή δεν καλύπτει τις ανάγκες τους.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε την βελτίωση των δυνατοτήτων και την αξιοποίηση των χαρισματικών παιδιών προβαίνουμε σε μια συγκριτική παράθεση των πολιτικών που έχουν χρησιμοποιηθεί διεθνώς. Παραθέσαμε τις ακολουθούμενες πολιτικές στην Αυστραλία, τις ΗΠΑ, την Ανατολική κι Δυτική Ευρώπη, οι οποίες ακολουθούν σε γενικές γραμμές το συνδυασμό πρακτικών (κανονική τάξη, ειδικά σχολεία, ειδικά τμήματα, ομάδες εργασίες) και διαπιστώσαμε ότι όλα τα κράτη τείνουν στην εξάλειψη του διαχωριστικού μοντέλου των ειδικών σχολείων. Προκρίνουν ως καταλληλότερη τη διαφοροποιημένη διδασκαλία σε κανονική τάξη, ενώ προωθούν τους δύο βασικούς εκπαιδευτικούς τρόπους: την επιτάχυνση που σημαίνει μείωση του χρόνου φοίτησης και τον εμπλουτισμό της ύλης. Η χώρα μας παρά τις προσπάθειες εμφανίζει αρκετές αδυναμίες στην αξιοποίηση αυτών των πρακτικών.

Λέξεις – κλειδιά: Χαρισματικότητα; εκπαιδευτικοί τρόποι; Επιτάχυνση; Εμπλουτισμός; διαφοροποιημένη διδασκαλία.

Abstract

The following bibliographic research deals with charismatic children whose excellent predispositions and abilities must be exploited with appropriate educational policies and practices. In addition, while charismatic children have the ability to learn quickly, have high abstraction and excellent memory, they are at risk of under-performance and negative feelings for learning, if they fail to meet their needs.

In order to see the improvement of the possibilities of the charismatic children and the exploitation of them, we do a comparison of the policies that have been used internationally. We outlined the policies followed in Australia, the US, Eastern and Western Europe, which generally follow a combination of practices (class, special schools, special departments, working groups) and we found that all states tend to eliminate the dividing model of special schools. Most countries prefer the differential teaching as more appropriate and promote the two main ways of teaching: acceleration, which means reducing the time of school attendance and the technique of enriching the teaching material. In Greece, despite our efforts, we have several weaknesses in exploiting these practices.

Keywords: Charisma; educational ways; Acceleration; Enrichment; differential teaching.

1.Εισαγωγή

Η εκπαίδευση έχει διαμορφωτικό ρόλο στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, προάγει μέσα από ένα σύνολο ενεργειών την αλήθεια, την ανακάλυψη και την ενίσχυση των δυνατοτήτων, ενώ ταυτόχρονα έχει κοινωνικοποιητικό ρόλο (Smith, 2015). Στη σύγχρονη εποχή η εκπαίδευση μεριμνά για την συμπερίληψη όλων των παιδιών με δημοκρατικούς όρους, ενώ δίνει έμφαση στην εξατομίκευση, στην υψηλή κατάρτιση και εκμετάλλευση των δυνατοτήτων κάθε μαθητή, διατηρώντας έτσι την παραγωγικότητα και εξασφαλίζοντας την αποτροπή του κοινωνικού αποκλεισμού (Παπάνης & Γιαβρίμης, 2007).

Τα χαρισματικά παιδιά αποτελούν μια τέτοια μικρή ομάδα. Έχει υπολογιστεί ότι από το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού περίπου το 3% - 5% των μαθητών έχουν υψηλές νοητικές ικανότητες και γρηγορότερους και υψηλότερους δείκτες μάθησης (Ματσαγγούρας, 2005). Τα χαρισματικά παιδιά με την δημιουργικότητα τους, τις ιδιαίτερες ικανότητες τους, την εξαιρετικά υψηλού επιπέδου απόδοση, είτε σε μια σειρά προσπαθειών ή σε ένα περιορισμένο τομέα και τα σχολικά επιτεύγματα πρέπει να εντάσσονται σε ειδικές εκπαιδευτικές πολιτικές προκειμένου να μη χάσουν αυτά τα δώρα (Fischer & Müller, 2014:29-30) και επιπλέον να μην οδηγηθούν σε κοινωνικό αποκλεισμό ή εγκαταλείψουν το σχολείο, αν απογοητευτούν από την μη ικανοποίηση των αναγκών τους (Μανωλάκος, 2010: 3-4).

1.1 Διατύπωση του Προβλήματος

Η χαρισματικότητα κάποιων παιδιών πρέπει να αξιοποιείται με ανάλογες πολιτικές εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση αυτής της ειδικής ομάδας είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί αφενός αυτά τα παιδιά θα φτάσουν στην προσωπική τους ολοκλήρωση, και αφετέρου γιατί θα εξυπηρετήσουν καλύτερα τις ευρύτερες ανάγκες της κοινότητας, καθώς η μελλοντική πορεία κάθε κοινωνίας εξαρτάται από την ανάπτυξη του δυναμικού των νέων της. Για αυτούς τους δύο λόγους πρέπει να προσφέρεται η καλύτερη δυνατή μέθοδος που με ευελιξία και προσαρμοστικότητα στις ανάγκες αυτών των παιδιών, θα προάγει την ενίσχυση των ταλέντων τους (Freeman, 2002: 2). Προκειμένου να δούμε αν ικανοποιούνται αυτοί οι στόχοι, θα διερευνήσουμε τις πολιτικές των ΗΠΑ, της Αυστραλίας, της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης. Θα εστιάσουμε τέλος στην Ελλάδα, που φαίνεται ότι δεν αξιοποιεί επαρκώς τις διεθνείς πρακτικές για την εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών και άρα αυτό το πολύ σημαντικό δυναμικό της χώρας (Μπογδάνου, 2009: 144-145).

1.2 Σκοπός- Στόχος

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να φωτίσει τις εκπαιδευτικές πολιτικές που χρησιμοποιούνται από διάφορες χώρες σε διεθνές επίπεδο για την ειδική ομάδα των χαρισματικών παιδιών για να δούμε ποια μοντέλα θεωρούνται κατάλληλα για την αξιοποίηση των ιδιαίτερων ικανοτήτων τους. Στόχος μας είναι να διακρίνουμε τια αλλαγές των τελευταίων ετών σε αυτό το πεδίο και να διαπιστώσουμε αν αυτές συμφωνούν με τη σύγχρονη απαίτηση της ένταξης και της εξατομίκευσης των προγραμμάτων. Επιπλέον, θα αναφανούν οι αδυναμίες ή και ελλείψεις κάποιων χωρών σε αυτό τον τομέα.

1.3 Αναγκαιότητα- Σημαντικότητα της Έρευνας

Θεωρούμε ότι η παρούσα έρευνα είναι ιδιαίτερη σημαντική, καθώς στην Ελλάδα δεν υπάρχει ιδιαίτερη ενασχόληση με το θέμα. Επιπλέον, η διεθνής εμπειρία

στην εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών θα φωτίσει τυχόν αδυναμίες σε διεθνές ή σε ελληνικό επίπεδο και θα αποτελέσει εφαλτήριο περαιτέρω συζήτησης για την βελτίωση των πολιτικών.

1.4 Οριοθέτηση του Προβλήματος

Το ιδιαίτερα επίκαιρο θέμα των εκπαιδευτικών πολιτικών για την αξιοποίηση των υψηλών δυνατοτήτων των χαρισματικών παιδιών οριοθετείται στις ακολουθούμενες πολιτικές των χωρών ΗΠΑ, Αυστραλία, Δυτική και Ανατολική Ευρώπη και Ελλάδα, καλύπτοντας έτσι το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη. Θα επικεντρωθούμε στις πολιτικές ένταξης ή διαχωρισμού και στο πως αυτά τα κράτη συνδυάζουν τις εκπαιδευτικές πρακτικές.

2. Βιβλιογραφική επισκόπηση έρευνας

2.1 Εισαγωγή

Η ανασκόπηση που ακολουθεί αφορά στην ξένη και ελληνική βιβλιογραφία για το θέμα των εκπαιδευτικών πολιτικών που ακολουθούν διεθνώς τα κράτη για τα χαρισματικά παιδιά. Οι πολιτικές κινούνται σε δυο επίπεδα: ένταξη σε κανονική τάξη και ειδικά σχολεία (πολιτική διαχωρισμού) και στις πρακτικές της επιτάχυνσης της σχολικής φοίτησης και του εμπλουτισμού. Θα προηγηθεί η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου χαρισματικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παιδιών αυτών.

2.2 Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας

2.2.1 Χαρισματικά παιδιά: εννοιολόγηση και χαρακτηριστικά

Τα χαρισματικά ή ταλαντούχα παιδιά, με τις εξαιρετικές ικανότητες, τους γρήγορους ρυθμούς μάθησης τα ιδιαίτερα talenta είχαν ιδιαίτερη αντιμετώπιση από την αρχαία Ελλάδα (θεωρούνταν θεία δώρα) και την αρχαία Κίνα που αξιολογούνταν με εξετάσεις και τοποθετούνταν σε υψηλές θέσεις (Μπογδάνου, 2009: 135-136 και Τσιάμης, 2006: 32-33).

Στα νεότερα χρόνια, η χαρισματικότητα σχετίζονταν με την ευφυΐα- ο υψηλός δείκτης σχετίζονταν με ψυχολογική δυσπροσαρμοστικότητα κατά τον Jung. Ο Αμερικανός Terman (αρχές 20^{ου} αιώνα) θεώρησε την ευφυΐα κύριο συστατικό της χαρισματικότητας. Το πρώτο σταθμισμένο τεστ νοημοσύνης (τεστ Stanford-Binet) επεσήμανε και την χαρισματικότητα κάποιων παιδιών. Μετά το 1940 η χαρισματικότητα εμπλουτίστηκε και με άλλα συστατικά εκτός της ευφυΐας, όπως η δημιουργικότητα και συναισθηματικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά (Μπογδάνου, 2009: 136-137).

Έκτοτε θεσπίστηκαν διάφορες θεωρίες ως εργαλείο επισήμανσης των χαρισματικών παιδιών. Επικρατέστερη είναι η θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner (1983), κατά την οποία υπάρχουν πολλοί τομείς νοημοσύνης, από τους οποίους μπορεί να εντοπιστεί ένα χαρισματικό παιδί, όπως η Λογική και η Μαθηματική νοημοσύνη, η Οπτική και Χωρική Νοημοσύνη, η Γλωσσική Νοημοσύνη, η Μουσική νοημοσύνη, η Διαπροσωπική νοημοσύνη, η Σωματο-κιναισθητική νοημοσύνη, η Ενδοπροσωπική Νοημοσύνη. Σε αυτές συμπεριλήφθη και ένας ακόμη τομέας που έχει να κάνει με την παρακολούθηση της φύσης (νατουραλιστική νοημοσύνη) (Μανωλάκος, 2010: 2).

Υπάρχουν διάφοροι ορισμοί για την χαρισματικότητα. Σύμφωνα με τους Delisle & Lewis (2003: 35) δίνεται ο εξής ορισμός από το National Association for Gifted Children (NAGC): «Χαρισματικό άτομο είναι κάποιος, ο οποίος δείχνει ή έχει τη δυνατότητα να δείξει ένα εξαιρετικό επίπεδο σε έναν ή περισσότερους τομείς της έκφρασης. Κάποιες από αυτές τις ικανότητες είναι πολύ γενικές και μπορεί να καλύπτουν

ένα μεγάλο φάσμα της ζωής του ατόμου, όπως οι αρχηγικές ικανότητες ή η ικανότητα της δημιουργικής σκέψης. Κάποιες φορές υπάρχουν πολύ συγκεκριμένα ταλέντα. Αναγνώριση και ταυτοποίηση των παιδιών υψηλών ικανοτήτων μάθησης τα οποία εμφανίζονται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, τέτοια όπως η ιδιαίτερη ικανότητα στα μαθηματικά, την επιστήμη ή τη μουσική. Ο όρος χαρισματικότητα έχει τη θέση μιας γενικής αναφοράς σ' αυτό το φάσμα ικανοτήτων, χωρίς να είναι συγκεκριμένη ή να εξαρτάται από μια μέτρηση.». Οι Delisle & Lewis (2003: 35) αναφέρουν και τον πιο σύντομο αλλά ακριβή ορισμό που δόθηκε για λογαριασμό του Γραφείου Εκπαίδευσης των ΗΠΑ στο Marland Report : «χαρισματικοί και ταλαντούχοι μαθητές είναι παιδιά ή νέοι που εμφανίζουν μια ιδιαίτερη ικανότητα σε τομείς όπως η νόηση, η δημιουργικότητα, η αρχηγική ικανότητα ή συγκεκριμένοι ακαδημαϊκοί τομείς για τους οποίους απαιτούνται υπηρεσίες ή δραστηριότητες που πρέπει να τους δίνονται στα σχολεία, έτσι ώστε να υποστηρίζονται πλήρως οι ικανότητές τους».

Σήμερα, προτείνεται περισσότερο ο όρος «high ability children» (παιδιά Υψηλών Ικανοτήτων Μάθησης ή ΥΨΙΜ) για παιδιά με αυξημένες δημιουργικές και γνωσιακές-γνωστικές ικανότητες και προδιαθέσεις, που καλύπτουν με γρηγορότερο ρυθμό και μεγαλύτερη αφαιρετικότητα τη διδακτέα ύλη του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (Μπογδάνου, 2009: 138).

Τα προικισμένα παιδιά παρότι διαφορετικά μεταξύ τους φέρουν κοινά χαρακτηριστικά:

- Ασυνήθιστη εγρήγορση, ακόμα και σε νηπιακή ηλικία
- Γρήγορος ρυθμός μάθησης. Ένα προικισμένο παιδί θέτει τις σκέψεις μαζί και γρήγορα
- Εξαιρετική μνήμη
- Ασυνήθιστα μεγάλο λεξιλόγιο και σύνθετη δομή της πρότασης για την ηλικία
- Προηγμένη κατανόηση των αποχρώσεων των λέξεων, των μεταφορών και των αφηρημένων ιδεών
- Απολαμβάνει την επίλυση προβλημάτων, ειδικά με αριθμούς και πάζλ
- Συχνά αυτοδίδακτες δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής από την προσχολική ηλικία
- Βαθιά και έντονα συναισθήματα και αντιδράσεις
- Μεγάλος βαθμός ευαισθησίας
- Η σκέψη είναι αφηρημένη, σύνθετη, λογική και διορατική
- Τάση προς τον ιδεαλισμό και αίσθηση της δικαιοσύνης από νεαρή ηλικία
- Ανησυχία για τα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και τις αδικίες
- Μεγαλύτερη διάρκεια προσοχής και έντονη συγκέντρωση
- Έμπνευση του παιδιού από τις δικές του σκέψεις - ονειροπόλος
- Εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων σε γρήγορο ρυθμό και με λίγη πρακτική εξάσκηση
- Αναζήτηση ερωτήσεων διερεύνησης
- Ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων (ή και ακραία εστίαση σε έναν τομέα)
- Εξαιρετικά αναπτυγμένη περιέργεια
- Ενδιαφέρον να πειραματίζεται και να κάνει τα πράγματα διαφορετικά
- Τοποθέτηση ιδεών ή πραγμάτων μαζί όταν αυτά δεν είναι τυπικά
- Ασυνήθιστη αίσθηση του χιούμορ
- Επιθυμία να οργανώνει τα άτομα / πράγματα μέσω παιχνιδιών ή σύνθετων σχημάτων
- Ζωντανές φαντασιώσεις (φανταστικοί συμπαίκτες όταν βρίσκονται στο νηπιαγωγείο) (NAGC, χ.χ.).

Ωστόσο υπάρχουν και κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά. Αυτά είναι:

- Αρνητική στάση στη μάθηση, όταν δεν ασχολούνται με αντικείμενα που τα ενδιαφέρουν.
- Ροπή προς την ανία και στα συμπεριφορικά προβλήματα, όταν δεν βρίσκουν κάποια πρόκληση σε αυτά που διδάσκονται.
- Τάσεις απογοήτευσης αν δεν καλύπτονται οι υψηλοί τους στόχοι.
- Αν δεν ικανοποιούνται οι ιδιαίτερες δεξιότητες τους, πιθανόν να εμφανίσουν γενική υποεπίδοση.
- Αν απορριφτούν από τους συνομηλίκους τους εμφανίζουν επιθετικότητα, άγχος και επιλέγουν να απομονωθούν.
- Ανάγκη προσοχής από τους ενήλικους.
- Τελειομανία και μεγαλύτερος βαθμός αυτοκριτικής, αλλά και μεγαλύτερη απογοήτευση, λόγω των μη ρεαλιστικών τους στόχων ή λόγω υπερεκτίμησης των δεξιοτήτων τους (Μπογδάνου, 2009: 140-141 και Μανωλάκος, 2010: 3-4).

3. Η εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών

Διεθνώς επικρατούν δύο εκπαιδευτικοί τρόποι. Ένας τρόπος αφορά την παρακολούθηση των χαρισματικών παιδιών μαθημάτων πιο προχωρημένων από την τάξη στην οποία εντάσσονται νομοθετικά για να ολοκληρώσουν τη σχολική τους μάθηση. Αυτός ο τρόπος αφορά στην επιτάχυνση της σχολικής φοίτησης. Υπάρχει και ο τρόπος του εμπλουτισμού του προγράμματος προς διδασκαλία, που συνίσταται στον εμπλουτισμό της ύλης για να αυξηθούν οι μαθησιακές εμπειρίες των χαρισματικών παιδιών και να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι ικανότητες που διαθέτουν. Αυτή η αξιοποίηση μπορεί να γίνει και εκτός της σχολικής τάξης. Από αυτούς τους τρόπους προκύπτουν οι εξής πρακτικές: 1)Κανονική τάξη, όπου ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με παιδοψυχολόγο τροποποιεί (διαφοροποιεί) το πρόγραμμα διδασκαλίας, εμπλουτίζοντας το στο επίπεδο της αφαίρεσης και της θεματικής έκτασης, ενώ παράλληλα διδάσκει την ίδια ύλη σε όλους τους μαθητές. Επιπλέον εισάγει τη δημιουργικότητα στη διδακτική πράξη. 2) Ειδικά σχολεία για τους χαρισματικούς μαθητές, που μπορεί να εστιάζουν σε θεματικές όπως η μουσική ή ο αθλητισμός. 3)Ειδικά τμήματα, στα οποία για κάποιες ώρες οι χαρισματικοί μαθητές παρακολουθούν κάποια πιο προχωρημένα μαθήματα ή ακόμη αναλαμβάνουν πρότζεκτ που εμπίπτουν στα ενδιαφέροντα τους ή δραστηριότητες που προάγουν την κρίση τους. 4)Συγκρότηση ομάδων βάσει των ικανοτήτων ή των γνώσεων που οι μαθητές θέλουν να αποκτήσουν, που αποτελεί μια σημαντική πρακτική που δεν πρέπει να στερεί την αλληλεπίδραση του χαρισματικού παιδιού με τους συμμαθητές του, γιατί έτσι κοινωνικοποιείται καλύτερα (Μανωλάκος, 2010: 6-7).

Σύμφωνα με τον Μαρσαγγούρα (2005) η διαφοροποιημένη διδασκαλία είναι η βασική έκφανση της εκπαιδευτικής μέριμνας για όλους τους μαθητές που παρουσιάζουν αποκλίσεις. Όλα τα παιδιά πρέπει να ικανοποιούν τις ανάγκες τους στη μάθηση. Για αυτό και δεν συνιστάται κατά τη γνώμη του η τακτική της δημιουργίας αυτόνομων τάξεων υποδοχής. Αυτή η πολιτική συνίσταται στην παρακολούθηση εκ μέρους των χαρισματικών παιδιών κάποιων ωρών εκτός της κοινής τάξης.

Είναι δεδομένο σήμερα ότι ένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν καλείται μόνο να παρέχει ίσες ευκαιρίες, αλλά και διαφορετικές, αναλόγως με την κλίση, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Έτσι η διαφοροποιημένη διδασκαλία στοχεύει σε παρεμβάσεις στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, που θα καταστήσουν τη μάθηση των χαρισματικών παιδιών ενδιαφέρουσα και θα επιφέρει αυξημένη συμμετοχικότητα. Τέτοιες παρεμβάσεις μπορούν να γίνουν στο διδακτικό περιεχόμενο και πλαίσιο, στις

δραστηριότητες που προάγουν την ανάπτυξη των μαθητών και στην αναπαράσταση της νέας γνώσης (Μανωλάκος, 2010: 5-6).

3.1. Συγκριτική παράθεση εμπειρίας για την εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών σε διεθνές επίπεδο

Οι παρεμβάσεις για τα χαρισματικά παιδιά στην Αυστραλία κυμαίνονται σε δύο άξονες: σχεδιασμός προγράμματος σπουδών και οργανωτική δομή. Ο σχεδιασμός του προγράμματος σπουδών αναφέρεται στη διαφοροποίηση του ώστε να ανταποκρίνεται στις ατομικές ανάγκες. Η οργανωτική δομή αναφέρεται σε επιλογές ομαδοποίησης βάσει της ικανότητας των προικισμένων παιδιών και σε πλήρως επιλεκτικά σχολεία (Australian Parliament, 2001: 47). Περισσότερη έμφαση, ελλείψει τροποποιημένης οργανωτικής δομής, δίνεται στη διαφοροποίηση του προγράμματος σπουδών μέσα στην τάξη, που αφορά τέσσερις τομείς: 1) Περιεχόμενο: Περιλαμβάνει τις ιδέες, τις έννοιες και τις πληροφορίες που παρουσιάζονται στους μαθητές. Για να γίνει το περιεχόμενο πιο κατάλληλο για τους προικισμένους μαθητές, πρέπει να είναι πιο περίπλοκο, αφηρημένο, ποικίλο και οργανωμένο διαφορετικά. 2) Διαδικασία: αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται το περιεχόμενο στους μαθητές και αυτό περιλαμβάνει τον τύπο ερωτήσεων και τις ψυχικές και σωματικές δραστηριότητες που αναμένονται από αυτούς. Για να είναι η διαδικασία πιο κατάλληλη, ο εκπαιδευτικός μπορεί να τροποποιήσει το απαιτούμενο επίπεδο σκέψης, το ρυθμό διδασκαλίας και τον τύπο προσέγγισης που χρησιμοποιείται. 3) Η φύση των προϊόντων, που επίσης μπορεί να τροποποιηθεί. 4) Μαθησιακό περιβάλλον, που θέτει στο επίκεντρο τους μαθητές και όχι τον εκπαιδευτικό. Ακόμη, ενθαρρύνει την ανεξαρτησία, είναι ανοικτό και περίπλοκο, προκρίνει την αποδοχή, και ενθαρρύνει την υψηλή κινητικότητα (Australian Parliament, 2001: 47-48).

Στις ΗΠΑ η εκπαίδευση για τα χαρισματικά παιδιά ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό. Αν και το ομοσπονδιακό δίκαιο αναγνωρίζει τα χαρισματικά παιδιά και τις μοναδικές ανάγκες τους, δεν έχει ειδικές διατάξεις για την εξυπηρέτηση αυτών των παιδιών. Έτσι, επί του παρόντος, η εκπαίδευση αυτών των παιδιών εξαρτάται από την τοπική ηγεσία. Υπάρχει όμως μια πληθώρα προγραμμάτων στα δημόσια σχολεία. Σύμφωνα με το Γραφείο Πολιτικών Δικαιωμάτων του Υπουργείου Παιδείας των ΗΠΑ, το 2011-12 περίπου 3,2 εκατομμύρια μαθητές παρακολούθησαν αυτά τα προγράμματα (NAGC, 2013). Σύμφωνα με την Winner (2012: 77-78) ένα εξαιρετικά ταλαντούχο παιδί που παρακολουθεί τέτοια προγράμματα κοινωνικοποιείται, αλλά δεν λαμβάνει προχωρημένη μάθηση. Παρόλα αυτά αφενός τα χαρισματικά παιδιά έχουν διαφορετικές ικανότητες το καθένα οπότε δεν γίνεται να υπάρξουν ειδικά σχολεία για κάθε περίπτωση. Άλλωστε αυτό θα ήταν ιδιαίτερα κοστοβόρο. Για αυτό ξεκινούν τα προγράμματα στην ηλικία των εννιά ετών. Αν ο εκπαιδευτικός κρίνει ότι το παιδί προχωρά, του γίνονται ακαδημαϊκά τεστ στην γλώσσα και την αριθμητική. Επιπλέον, αν μπορεί να παρακολουθεί για δύο φορές την εβδομάδα προγράμματα εκτός σχολείου σε μια ομάδα με άλλα χαρισματικά παιδιά, συνεχίζει σε ειδικότερες βαθμίδες.

Σύμφωνα με τους Fischer & Müller (2014:37) στη Γερμανία χρησιμοποιούνται δύο μοντέλα για την εκπαίδευση των προικισμένων παιδιών: αυτό της επιταχυνόμενης μάθησης και του εμπλουτισμού, δηλαδή της σε βάθος μάθησης. Αυτά τα μοντέλα εκκινούνται άμεσα από τα χαρακτηριστικά των παιδιών υψηλής ικανότητας. Η επιταχυνόμενη μάθηση για παράδειγμα απαιτεί την γρήγορη ταχύτητα επεξεργασίας, ενώ η σε βάθος μάθηση απαιτεί υψηλή ικανότητα επεξεργασίας. Αυτές οι δύο έννοιες είναι ωστόσο στενά συνδεδεμένες και αλληλοεπιδρώμενες. Οι μορφές επιτάχυνσης επιτρέπουν να ολοκληρωθεί γρηγορότερα το κανονικό πρόγραμμα σπουδών, οπότε έχουμε συμπίεση του προγράμματος σπουδών και άρα μικρότερο χρόνο εκπαίδευσης.

Στην μάθηση του εμπλουτισμού υπάρχουν προσθήκες και επεκτάσεις στο κανονικό (παράλληλο πρόγραμμα σπουδών), ή γίνεται εμβάθυνση στο πρόγραμμα σπουδών, χωρίς να μειωθεί ο συνολικός χρόνος της σχολικής φοίτησης (Fischer & Müller, 2014:37). Επιπλέον, η γερμανική εκπαίδευση για ταλαντούχους μαθητές δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αυτο-ρυθμιζόμενη διά βίου μάθηση. Για αυτό χρησιμοποιεί τον "Εμπλουτισμό Τύπο-I " που επιτρέπει στους μαθητές να αποκτήσουν πρόσβαση στα δικά τους ατομικά ενδιαφέροντα μέσω γενικών ερευνητικών Δραστηριοτήτων. Ο "εμπλουτισμός τύπου II" μεταφέρει τις δραστηριότητες εκπαίδευσης σε ομάδες, ο "Εμπλουτισμός Τύπου-III " διεξάγει έρευνες μικρών ομάδων σε πραγματικά προβλήματα. Μάλιστα το μοντέλο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα ομοσπονδιακά κράτη (Fischer & Müller, 2014:38).

Στα «νέα» ομοσπονδιακά κράτη της Γερμανίας παρέχεται ένα ειδικό πρόγραμμα σπουδών και ποικιλία εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα σήμερα στην Ανατολική Γερμανία υπάρχουν 26 ειδικά σχολεία. Η σημαντικότητα του ανταγωνισμού για την Γερμανία αντικατοπτρίζεται στους περιφερειακούς και κρατικούς διαγωνισμούς, τις διεθνείς Ολυμπιάδες, τους γλωσσικούς αγώνες, τον πανευρωπαϊκό διαγωνισμό «Ευρώπη στο σχολείο» κ.α. (Freeman, 2002: 81-82).

Η Αγγλία δίνει επίσης έμφαση στην εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών. Προωθεί την εξατομικευμένη μάθηση, που αφορά την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις προσωπικές ανάγκες, τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Για τα προικισμένα παιδιά αυτό περιλαμβάνει: 1) Αποτελεσματική μαθησιακή αξιολόγηση, αξιοποίηση της προηγούμενης μάθησης και διαφοροποίηση των μαθησιακών στόχων. 2) Μαθησιακές δραστηριότητες στην τάξη που προωθούν την επιτάχυνση, τον εμπλουτισμό και την επέκταση, ως μοναδικές ευκαιρίες για ανεξάρτητη μάθηση. 3) Εφαρμογή της γνώσης και των δεξιοτήτων σε δραστηριότητες εκτός τάξης και σε πραγματικό περιβάλλον. 4) Αυξημένη πρόκληση των χαρισματικών παιδιών στις περιοχές των δυνατοτήτων τους και υποστήριξη τους στη γλώσσα. 5) Αναγνώριση των χαρισματικών παιδιών και παροχή όλων των ευκαιριών (Nationalarchives.gov.uk, 2008: 7). Από το 2003 το εφαρμοσμένο πρόγραμμα EiC συμπεριέλαβε όλα τα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια σχολεία σε όλες τις κατά τόπους περιοχές της Αγγλίας. Διοριστήκαν συντονιστές για την εφαρμογή της πολιτικής και δημιουργήθηκε η εθνική ακαδημία για ταλαντούχους νέους (NAGTY), που παρέχει μια σειρά ευκαιριών για την ένταξη των μαθητών, συμπεριλαμβανομένων των θερινών σχολείων, των φόρουμ συζητήσεων και των διήμερων εργαστηριών. Εισήχθησαν από το 2008 διαφορετικά πρόγραμμα διδασκαλίας και εκμάθησης και υπήρξαν προγράμματα εμπλουτισμού (Casey and Koshy, χ.χ.: 7-8). Υπάρχουν επίσης ανεξάρτητα ειδικά σχολεία που παρέχουν μια ισχυρή ακαδημαϊκή εκπαίδευση και μια εξειδικευμένη κατάρτιση, όπως μουσικά, αθλητικά και χορού (Moore, 2006).

Στην Αυστρία τη δεκαετία του 1990 τα προικισμένα παιδιά, όπως και οι αργά εκπαιδευόμενοι, αναγνωρίζονταν ως εκπαιδευόμενοι με συγκεκριμένες ανάγκες, ενδιαφέροντα και ικανότητες. Το 1999 δημιουργήθηκε ένα αυστριακό Κέντρο Έρευνας και Υποστήριξης για τα Ταλαντούχα παιδιά, με στόχο την παροχή συστήματος υποστήριξης. Το 2006 επιτράπηκε η έγκαιρη είσοδος τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Από το 2009 το Υπουργείο Παιδείας υποχρέωσε όλα τα αυστριακά σχολεία να αναπτύξουν τις δυνατότητες των ταλαντούχων παιδιών. Οι βασικές αρχές για την προαγωγή του ταλέντου επικεντρώνονται στην ισχυροποίηση των ενδιαφερόντων των παιδιών με αμερόληπτο τρόπο, ενσωματώνοντας τους ταλαντούχους μαθητές στη γενική σχολική κουλτούρα. Τα σχολεία θα πρέπει να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το ταλέντο, να εφαρμόζουν συγκεκριμένα εκπαιδευτικά μέτρα και να παρέχουν ανατροφοδότηση με τρόπο που

ενισχύει τα κίνητρα. Η κύρια ιδέα είναι η εξατομικευμένη εκπαίδευση και η επιτάχυνση και ο εμπλουτισμός. Η σχολική νομοθεσία ορίζει ότι τα προικισμένα παιδιά μπορούν να παραβλέψουν τάξεις, να απελευθερωθούν από την υποχρεωτική εκπαίδευση, να παρακολουθήσουν μαθήματα σε πανεπιστήμια από την ηλικία των 15 ετών. Η συνηθέστερη εκπαίδευση των ταλαντούχων μαθητών βρίσκεται μέσα στα κανονικά μαθήματα. Προωθεί τον εμπλουτισμό, τα εργαστήρια και ενισχύει τη μάθηση με προγράμματα σχετικά με τη γλώσσα, τα μαθηματικά, την επιστήμη, τη μουσική ή τον αθλητισμό. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια σχολεία που προτιμούν το διαχωρισμένο μοντέλο εκπαίδευσης των προικισμένων παιδιών. Επιπλέον, οργανώνονται θερινά σχολεία για τα προικισμένα παιδιά (Reid, Boettger, 2015: 160-161).

Στο Βέλγιο τα περισσότερα κανονικά σχολεία αναγνωρίζουν την υψηλή ικανότητα και χρησιμοποιούν την επιτάχυνση και έργα εμπλουτισμού. Κατά τη διάρκεια των διακοπών, οι ιδιωτικοί διοργανωτές παρέχουν μαθήματα στις σύγχρονες γλώσσες, τον αθλητισμό, τη δημιουργική γραφή κ.α. Υπάρχουν επίσης ετήσιοι Βελγικοί Ολυμπιακοί Αγώνες στα μαθηματικά, στη φυσική, τη χημεία, τις σύγχρονες γλώσσες κ.α. και διοργανώνονται διήμερα σεμινάρια είναι διαθέσιμα για εκπαιδευτικούς σχετικά με το διαφοροποιημένο πρόγραμμα σπουδών (Freeman, 2002: 84).

Ο ρωσικός πολιτισμός συνδέεται με ένα πάθος για το ταλέντο πριν από την Κομμουνιστική Επανάσταση το 1917, όπου λειτουργούσαν υψηλού επιπέδου ειδικά σχολεία. Η σοβιετική εκπαίδευση για ταλαντούχους μέχρι την περεστρόικα τόνισε τον εμπλουτισμό σε τομείς, όπως τα μαθηματικά και τις επιστήμες, με σημαντικές διακρίσεις στις Ολυμπιάδες. Τα προικισμένα παιδιά είτε τοποθετούνταν σε ειδικά σχολεία είτε εγγράφονταν σε ειδικά προγράμματα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αλλάζει η πολιτική της κλειστής εκπαίδευσης για ταλαντούχους και διατέθηκαν προγράμματα σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως προγράμματα υποδοχής και εμπλουτισμού, ενώ τα ειδικά σχολεία είναι πλέον λίγα και αφορούν εξαιρετικά ταλαντούχους μαθητές. Χρησιμοποιείται η επιτάχυνση, η εξατομικευμένη εκπαίδευση, η ψυχολογική στήριξη, η δημιουργικότητα και η επικοινωνιακή μάθηση. Η Ρωσία έχει εκτεταμένο δίκτυο εξωσχολικών δραστηριοτήτων, θερινά σχολεία και προγράμματα και είναι χαρακτηριστικό ότι η παλιά γενιά ταλαντούχων μαθητών διδάσκει τη νέα (Freeman, 2002: 102-105).

Στην Ελλάδα ως μια πρώτη κίνηση για την ισχυροποίηση των ενδιαφερόταν και των ιδιαίτερων κλίσεων των μαθητών ήταν η ίδρυση των μουσικών και αθλητικών σχολείων που έγινε το 1990 (Λιάσκα, 2016: 8). Από το 2000 και βάσει των ευρωπαϊκών διακηρύξεων δημιουργήθηκαν νέες εκπαιδευτικές δομές για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι χαρισματικοί μαθητές εντάχθηκαν με ειδική νομοθεσία (Ν 3699/2008) στο πλαίσιο της ειδικής αγωγής (Γάκη & Αντωνίου, 2016: 175). Η Ευέλικτη Ζώνη που θεσπίστηκε το 2002 από το ΥΠΕΠΘ επίσης στήριξε τα παιδιά με ταλέντα λόγω της διαθεματικής προσέγγισης και των δραστηριοτήτων του προγράμματος. Την επόμενη χρονιά γίνονται κάποια επιπλέον βήματα για την εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών με την δημοσίευση των νέων ΑΠΣ και ΔΕΠΣ και με την επιπλέον ίδρυση των καλλιτεχνικών σχολείων (Λιάσκα, 2016: 8).

Παρόλα αυτά, η Ελλάδα υστερεί σε σχέση με άλλες χώρες στην εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών. Είναι χαρακτηριστική η καθυστέρηση ακόμη και στον προσδιορισμό της έννοιας χαρισματικότητα, που έγινε μόλις το 2003, όπως και η έλλειψη σχετικών ερευνών. Ενώ υπάρχουν διάφορες εκπαιδευτικές παροχές που μπορούν να εφαρμοστούν και την περίπτωση της ειδικής ομάδας των χαρισματικών παιδιών, που καλύπτουν το 2% του πληθυσμού, αυτές δεν εφαρμόζονται. Θα μπορούσαν να υπάρχει και στην Ελλάδα το μοντέλο της επιτάχυνσης ή οι ειδικές τάξεις

απασχόλησης ή η δημιουργία ομάδων σε κανονική τάξη ή ακόμη και ειδικά σχολεία. Όμως υπάρχει μεγάλη ή και ανύπαρκτη αναγνώριση της χαρισματικότητας τέτοιων παιδιών, ενώ η φιλοσοφία της εκπαιδευτικής πολιτικής παραμένει αγκιστρωμένη στον μέσο όρο (Μπογδάνου, 2009: 144-145).

4. Αποτελέσματα συγκριτικής μελέτης από την διεθνή εμπειρία για την εκπαίδευση των χαρισματικών παιδιών

Η διεθνής εμπειρία στην εκπαίδευση χαρισματικών παιδιών εμφανίζει συνδυασμό εκπαιδευτικών τρόπων. Στην Αυστραλία δεν δίνεται έμφαση στα επιλεκτικά σχολεία αλλά στην διαφοροποίηση του προγράμματος σπουδών. Πρόκειται για ένα ανοικτό σύστημα (Australian Parliament, 2001: 47-48). Οι ΗΠΑ παρά την ποικιλία των ομοσπονδιακών της κρατών της διαθέτει ποικίλα προγράμματα στα δημόσια σχολεία που βαθμιαία οδηγούν το παιδί σε ειδικότερες βαθμίδες. Δεν είναι δε υπέρ της πολιτικής δημιουργίας ειδικών σχολείων (Winner, 2012: 77-78).

Στη Γερμανία χρησιμοποιείται το μοντέλο της επιταχυνόμενης μάθησης και του εμπλουτισμού, όπου υπάρχουν επεκτάσεις στο κανονικό πρόγραμμα σπουδών ή εμπάθυνση, χωρίς να μειώνεται ο χρόνος φοίτησης (Fischer & Müller, 2014:37). Υπάρχουν ειδικά προγράμματα σπουδών, ειδικά σχολεία (ιδίως στην Ανατολική Γερμανία) και δίνεται έμφαση στον ανταγωνισμό μέσω Ολυμπιάδων και άλλων αγώνων (Freeman, 2002: 81-82). Η Αγγλία προωθεί την εξατομικευμένη μάθηση και τα προγράμματα εμπλουτισμού. Υπάρχουν δε εργαστήρια και θερινά σχολεία, αλλά και ανεξάρτητα ειδικά σχολεία (Nationalarchives.gov.uk, 2008: 7, Casey and Koshy, χ.χ.: 7-8, Moore, 2006).

Η Αυστρία συνήθως εντάσσει τα χαρισματικά παιδιά στα σχολεία κανονικής φοίτησης, αν και κάποια σχολεία ακολουθούν το διαχωριστικό μοντέλο. Δίνει έμφαση στην εξατομικευμένη εκπαίδευση, την επιτάχυνση και τον εμπλουτισμό (Reid, Boettger, 2015: 160-161). Στο Βέλγιο χρησιμοποιείται η επιτάχυνση και ο εμπλουτισμός, τα έξτρα καλοκαιρινά μαθήματα από ιδιώτες διοργανωτές και ο ανταγωνισμός (τοπικοί αγώνες και ολυμπιάδες) (Freeman, 2002: 84).

Στην Ρωσία υπήρχε η νοοτροπία της τοποθέτησης των χαρισματικών παιδιών σε ειδικά σχολεία ή σε ειδικά προγράμματα, αλλά από το 1990 αυτή η κλειστή πολιτική αντικαταστάθηκε από την ένταξη σε όλα τα σχολεία, με προγράμματα υποδοχής, εξατομικευση, επιτάχυνση, εμπλουτισμό. Λειτουργούν ακόμη θερινά σχολεία και πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες (Freeman, 2002: 102-105).

Κλείνοντας, η χώρα μας είχε ξεκινήσει το 1990 μια πολιτική ισχυροποίησης των ιδιαίτερων κλίσεων των παιδιών με τα αθλητικά και μουσικά σχολεία. Οι χαρισματικοί μαθητές θεωρήθηκαν ειδική ομάδα το 2000, αλλά η εκπαιδευτική πολιτική προσανατολισμένη στο μέσο όρο δεν αξιοποιεί τις πρακτικές της επιτάχυνσης, της εμπάθυνσης ή ακόμη και των ειδικών σχολείων (Λιάσκα, 2016: 8, Γάκη & Αντωνίου, 2016: 175, Μπογδάνου, 2009: 144-145).

5. Συμπεράσματα

Τα χαρισματικά ή ταλαντούχα παιδιά προσεγγίστηκαν αρχικά βάσει του δείκτη ευφυΐας. Η μονομέρεια αυτή αντικαταστάθηκε από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα που η χαρισματικότητα εμπλουτίστηκε και με άλλα συστατικά (δημιουργικότητα, στοιχεία προσωπικότητας, αυτόνομους τομείς της ευφυΐας, όπως τη Λογική και Μαθηματική νοημοσύνη, τη Γλωσσική Νοημοσύνη, την Οπτική και Χωρική Νοημοσύνη κ.α.). Σήμερα για την υψηλή αφαιρετικότητα, την ταχεία εκμάθηση, την εξαιρετική μνήμη, το ευρύ φάσμα των ενδιαφερόντων, τη σύνθετη οργάνωση και τις αυξημένες

δεξιότητες των χαρισματικών παιδιών προτιμάται ο όρος «high ability children» (Μανωλάκος, 2010, Μπογδάνου, 2009, Delisle & Lewis 2003, NAGC, χ.χ.).

Επειδή όμως τα χαρισματικά παιδιά μπορεί να αποκτήσουν απογοήτευση και αρνητικότητα για τη μάθηση αν δεν καλύπτονται τα ενδιαφέροντα τους και να φτάσουν μέχρι την υποεπίδοση (Μπογδάνου, 2009) έχουν διαμορφωθεί δύο εκπαιδευτικοί τρόποι: η επιτάχυνση (σμίκρυνση σχολικής φοίτησης) και ο εμπλουτισμός της ύλης. Έτσι ένα χαρισματικό παιδί μπορεί να διδάσκεται σε κανονική τάξη με διαφοροποιημένο πρόγραμμα διδασκαλίας (πολιτική ένταξης) ή σε ειδικό σχολείο (πολιτική διαχωρισμού) ή σε ειδικά τμήματα ή μέσα σε μικτές ομάδες με εργασίας (Μανωλάκος, 2010, Ματσαγγούρας, 2005).

Κανένα από τα κράτη που εξετάσαμε, όπως η Αυστραλία, οι ΗΠΑ, η Δυτική και Ανατολική Ευρώπη, δεν ακολουθεί μια μεμονωμένη εκπαιδευτική πρακτική, αλλά προτιμά το συνδυασμό πρακτικών, δίνοντας έμφαση στη διαφοροποιημένη διδασκαλία σε κανονική τάξη και όχι στη διαχωριστική τάση των ειδικών σχολείων. Προωθεί δε την επιτάχυνση και τον εμπλουτισμό. Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας προσανατολισμένη στο μέσο όρο δεν αξιοποιεί επαρκώς αυτές τις πρακτικές για τα χαρισματικά παιδιά.

6. Πρωτοτυπία έρευνας και μελλοντικές προτάσεις

Δεδομένης της έλλειψης ερευνών και της μειωμένης ενασχόλησης στη χώρα μας για τα χαρισματικά παιδιά (Μπογδάνου, 2009: 144), η πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας έγκειται στο ότι προσθέτει στην υπάρχουσα γνώση. Ακόμη, η διεθνής εμπειρία στην χαρισματική εκπαίδευση θα αποτελέσει εφαλτήριο για την αξιοποίηση των διεθνών πρακτικών και στη χώρα μας.

Θα είχε ενδιαφέρον να υπάρξουν μελλοντικές εμπειρικές έρευνες για την προτίμηση της ενταξιακής ή διαχωριστικής πολιτικής στη χώρα μας, προκειμένου να κατατεθούν οι θέσεις των εκπαιδευτικών ή και των ιθυνόντων της εκπαίδευσης, ώστε να υιοθετηθεί η καλύτερη εκπαιδευτική πολιτική για τα χαρισματικά παιδιά, ώστε να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι ιδιαίτερες ικανότητες τους και να αναπτυχθεί η χώρα σε γνωστικό, οικονομικοκοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Γάκη, Α. & Αντωνίου, Σ. (2016). Πότε τα χαρισματικά παιδιά παρουσιάζουν χαμηλή επίδοση;. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2016, 172-186, <http://dx.doi.org/10.12681/educ.842> Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από [https://www.researchgate.net/publication/321172882_Pote_ta_charismatika_p_rousiadzoun_chamele_epidose/fulltext/5a137d4d4585158aa3e62fab/321172882_Pote_ta_charismatika_paidia_p_rousiadzoun_chamele_epidose.pdf?origin=publication_detail](https://www.researchgate.net/publication/321172882_Pote_ta_charismatika_paidia_p_rousiadzoun_chamele_epidose/fulltext/5a137d4d4585158aa3e62fab/321172882_Pote_ta_charismatika_paidia_p_rousiadzoun_chamele_epidose.pdf?origin=publication_detail).

Μανωλάκος, Π. (2010). Χαρισματικοί - Ταλαντούχοι Μαθητές. Τρόποι στήριξης και τρόποι εκπαίδευσης χαρισματικών μαθητών. *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010. Ανακτήθηκε στις 18/3 από http://www.elliepek.gr/documents/5o_synedrio_eisigiseis/Manolakos.pdf/.

Ματσαγγούρας, Η. (2005, 29 Απριλίου). Οι υποψήφιοι Αϊνστάιν των σχολείων. *Εφημερίδα Καθημερινή*. Ανακτήθηκε στις 19/3 από <http://www.kathimerini.gr/216292/article/epikairothta/ellada/oi-yroyhfiou-ainstain-twn-sxoleiwn>

Μπογδάνου, Δ. (2009). Αναγνώριση και ταυτοποίηση των παιδιών υψηλών ικανοτήτων μάθησης. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τεύχος 12. Ανακτήθηκε στις 18/3 από <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos15/135-147.pdf>.

Λιάσκα, Ε. (2016). *Εκπαίδευση χαρισματικών παιδιών*. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/educ/article/viewFile/228/193>.

Παπάνης Ε., Γιαβρίμης, Π. (χ.χ.). Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. *Ελληνική Κοινωνική Έρευνα -Greek Social Research*. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/1_03.html.

Τσιάμης, Α. (2006). *Τα χαρισματικά παιδιά ζουν ανάμεσά μας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Ξενόγλωσση

Australian Parliament, (2001). *The Education of Gifted and Talented Children*. Ανακτήθηκε στις 19/3/2018 από https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Education_Employment_and_Workplace_Relations/Completed_inquiries/1999-02/gifted/report/contents.

Casey, R. and Koshy, V. (χ.χ). *Gifted and Talented Education: The English Policy Highway at a Crossroads?* Brunel University, UK. Ανακτήθηκε στις 20/3 από <http://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8266/2/Fulltext.pdf>.

Delisle, J., & Lewis, B. (2003). *The Survival Guide for Teachers of Gifted Kids: How to Plan, Manage and Evaluate Programs for Gifted Youth K-12*. Minneapolis: Free Spirit Publishing.

Fischer, C. & Müller, K. (2014). Gifted education and talent support in Germany - In: *CEPS Journal 4 (2014) 3*, S. 31-54 - URN: urn:nbn:de:0111-opus-96162.

Freeman, J. (2002). *Out-of-school educational provision for the gifted and talented around the world*. Ανακτήθηκε στις 21/3/18 από http://www.joanfreeman.com/pdf/Text_part_one.pdf.

Moore, J. (2006). *The specialist schools giving talented pupils a chance to shine*. Ανακτήθηκε στις 21/3/18 από <https://www.telegraph.co.uk/education/2016/04/04/the-specialist-schools-giving-talented-pupils-a-chance-to-shine/>.

National Association for Gifted Children, NAGC), (χ.χ.). *Common Characteristics of Gifted Individuals*. Ανακτήθηκε στις 20/3 από <https://www.nagc.org/resources-publications/resources/my-child-gifted/common-characteristics-gifted-individuals>.

National Association for Gifted Children, NAGC), (2013). *Gifted Education in the U.S.* Ανακτήθηκε στις 19-3-18 από <https://www.nagc.org/resources-publications/resources/gifted-education-us>.

Nationalarchives.gov.uk (2008). *Identifying gifted and talented learners – getting started*. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110907134700/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Getting%20StartedWR.pdf>.

Reid, E., Boettger, H. (2015). Gifted education in various countries of Europe. DOI: 10.18355/PG.2015.4.2.158-171. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από https://www.researchgate.net/publication/282133674_GIFTED_EDUCATION_IN_VARIOUS_COUNTRIES_OF_EUROPE.

Smith, M. (2015). *What is education? A definition and discussion*. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από <http://infed.org/mobi/what-is-education-a-definition-and-discussion/>

Winner, E. (2012). Gifted Children. *ParentEdge* | May - June 2012. Ανακτήθηκε στις 20/3/18 από http://www.gifted.gr/documents/useful-documents/Gifted_children.pdf.